

The World's Largest Open Access Agricultural & Applied Economics Digital Library

This document is discoverable and free to researchers across the globe due to the work of AgEcon Search.

Help ensure our sustainability.

Give to AgEcon Search

AgEcon Search

<http://ageconsearch.umn.edu>

aesearch@umn.edu

*Papers downloaded from **AgEcon Search** may be used for non-commercial purposes and personal study only. No other use, including posting to another Internet site, is permitted without permission from the copyright owner (not AgEcon Search), or as allowed under the provisions of Fair Use, U.S. Copyright Act, Title 17 U.S.C.*

No endorsement of AgEcon Search or its fundraising activities by the author(s) of the following work or their employer(s) is intended or implied.

Вікторія Онегіна, Юрій Вітковський

*Харківський національний технічний університет
сільського господарства імені Петра Василенка
Україна*

ІНВЕСТИЦІЇ ТА ЗЕМЕЛЬНА РЕФОРМА В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ В УКРАЇНІ

Мета. Метою статті є ідентифікація тенденцій і чинників інвестицій у сільському господарстві в Україні в період 2014–2019 рр. та впливу заходів земельної реформи із лібералізації обігу земель сільськогосподарського призначення на обсяги інвестування в сільському господарстві.

Методологія / методика / підхід. У дослідженні використано такі методи, як логічні операції (аналіз, синтез, узагальнення, індукція, дедукція) – для визначення особливостей тенденцій в інвестуванні, формулювання висновків щодо впливу земельної реформи на інвестиції; індексний – для виявлення кількісних змін у номінальних і реальних обсягах інвестицій, чинниках впливу; трендовий аналіз – для визначення тенденцій змін та побудови функцій тренду інвестицій у різні періоди; факторний і кореляційний аналіз – для виявлення чинників і щільності зв'язку та залежностей обсягів інвестицій від окремих чинників (прибутку, цін, ставки відсотка, державної підтримки); графічний – для візуальної презентації динаміки інвестицій. Дослідження виконувалося на основі статистичних даних Державної служби статистики України, Національного банку України, звітності сільськогосподарських підприємств Харківської області та даних власних спостережень за 2014–2019 рр. (для розрахунку індексів окремих показників та окремих коефіцієнтів кореляції враховувалися дані за 2009–2013 рр.).

Результати. Визначено функцію тренду, яка розкриває загальну спрямованість зміни річних обсягів інвестування в сільському господарстві у 2014–2019 рр. в Україні. Установлено, що основними чинниками, які здійснювали вплив на процеси інвестування в цей період, були підвищення цін на сільськогосподарську продукцію, низький рівень диспаритету цін на продукцію сільського господарства та матеріально-технічні ресурси, експортна орієнтація виробництва та сприятлива для експортерів динаміка курсу національної валюти, агроінновації, прибутковість сільськогосподарського виробництва. Однак дія визначених чинників не пояснює зменшення обсягу інвестицій у 2019 р. Проведене дослідження показало, що очікування щодо змін у законодавстві стосовно обігу земель сільськогосподарського призначення мали негативний вплив на динаміку інвестування в сільському господарстві в Україні. Для збереження тренду збільшення інвестування в сільськогосподарське виробництво, його техніко-технологічне оновлення важливим є здійснення комплексу правових, економічних, технічних та організаційних заходів, що забезпечать якісне реформування земельних відносин.

Оригінальність / наукова новизна. Набули подальшого розвитку визначення динаміки інвестицій у сільському господарстві в Україні та ідентифікація найбільш значущих чинників впливу на них у 2014–2019 рр., оцінка зміни в річних обсягах інвестування під впливом очікувань запровадження ринку землі в Україні. Розвинуто наукове обґрунтування впливу земельної реформи на інвестування в сільському господарстві та доведено, що доки права власності на землі сільськогосподарського призначення залишатимуться нечітко та

не у повному обсязі визначеними, неможна стверджувати про підстави для підвищення ефективності використання земельних ресурсів, збільшення інвестицій у сільське господарство внаслідок відміни мораторію на продаж землі. Тривалість лагу впливу земельної реформи на збільшення інвестицій у сільському господарстві буде залежати від якості інститутів землекористування та ринку землі.

Практична цінність / значущість. Результати дослідження можуть бути використані в управлінні як на мікро, так і на макрорівнях для прогнозування обсягу інвестицій у сільському господарстві, опрацювання заходів із стимулювання інвестицій та поглиблення земельної реформи.

Ключові слова: інвестиції, сільське господарство, прибуток, ціна, земельна реформа, Україна.

Viktoriya Onegina, Yurii Vitkovskyi

*Kharkiv Petro Vasylenko National Technical University of Agriculture
Ukraine*

INVESTMENTS AND LAND REFORM IN AGRICULTURE OF UKRAINE

Purpose. The purpose of the paper is to identify trends and factors of investment in agriculture in Ukraine in the period 2014–2019 and the impact of land reform, expected liberalization of the trade of agricultural land on the of investment in agriculture.

Methodology / approach. We used for the research such methods as logical operations (analysis, synthesis, generalization, induction, deduction) – to determine the trends of investment, to make conclusions about the impact of land reform on investment; indices – to identify quantitative changes in nominal and real investments, factors impact; trend analysis – to identify the main tendencies of changes, build the functions of the investment trend in different periods, factors and correlation analysis – to identify the main factors and the density of relationships, the dependence of investment on the factors (profit, prices, interest rates); graphic – for visual presentation of investment dynamics. The research was performed on the basis of statistical data of the State Statistics Service of Ukraine, the National Bank of Ukraine, statistical and financial reports of agricultural enterprises of Kharkiv region and data of own observations for 2014–2019 (for the calculation of indices of some indicators and correlation coefficients data of 2009–2019 was used).

Results. The function of the trend, which reveals the general direction of change in annual volumes of investment in agriculture in 2014–2019 in Ukraine, was defined. The main factors influencing the investment process were revealed: rising prices for agricultural products, low level of disparity in prices for agricultural products and material and technical resources, export orientation of production and favorable for exporters dynamics of the national currency, agro-innovation, profitability of agricultural production. However, the effect of revealed factors does not explain the decrease of investment in 2019. The study showed that expectations of changes in the legislation on agricultural land sales had a negative impact on the dynamics of investment in agriculture in Ukraine. To maintain the trend of increasing investment in agricultural production, its technical and technological renewal, it is important to implement a set of legal, economic, technical and organizational measures that will ensure quality of reform of land relations.

Originality / scientific novelty. Revealing the dynamics of investment in agriculture in Ukraine and identification of the most significant factors influencing them in 2014–2019 were further developed. Changes of the annual volume of investment under the influence of expectations of the introduction of the land market in Ukraine are estimated. It is proved that while the

ownership rights on the agricultural land remain unclear and uncompleted, it is impossible to assert about the grounds for improving the efficiency of land use, increasing investment in agriculture due to the abolition of the moratorium on land sales. The duration of the lag of the impact of land reform on increasing investment in agriculture will depend on the quality of institutions of land use and land market.

Practical value / implications. The results of the study can be used in management at both micro and macro levels to forecast the volume of investment in agriculture, develop measures to stimulate investment and deepening land reform.

Key words: investment, agriculture, profit, price, land reform, Ukraine.

Постановка проблеми. Інвестиції є ключовим фактором забезпечення економічного зростання та інновацій, підвищення продуктивності виробництва, зростання доходів населення, сталого розвитку економік. Важливе значення сільського господарства для досягнення цілей сталого розвитку, передбачених резолюцією ООН «Трансформація нашого світу: програма дій зі сталого розвитку 2030» [1], підкреслюють експерти Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (ФАО), розглядаючи його як фундаментальну ланку, що поєднує населення та планету [2, с. 5]. Інвестиції в сільському господарстві, доводять вони, важливі, оскільки сприяють економічному зростанню та скороченню бідності, продовольчій безпеці та сталому природокористуванню [3, с. 4].

Обсяги інвестицій, їх структура є залежними від багатьох чинників. Після глобальної фінансової кризи в період (2013–2018 рр.) експерти Світового банку відзначають слабкість інвестиційної активності у світовому господарстві, та доводять, що левова частка зниження темпів зростання продуктивності в цей період як у розвинутих економіках, так й економіках, що розвиваються, припадає на уповільнення інвестицій [4]. З розгортанням пандемії очікування інвестиційної активності більшості експертів є песимістичними. Але на фоні загальносвітових тенденцій спостерігаються відмінності в динаміці інвестицій у різних країнах та різних галузях.

Сільське господарство посідає особливе місце в галузевій структурі української економіки. Забезпечуючи в середньому 12 % валової доданої вартості країни (2016–2019 рр.), воно відіграє ключову роль у гарантуванні продовольчої безпеки, разом із харчовою промисловістю створює 40 % вартості товарного експорту країни.

Інвестування в сільському господарстві в Україні має забезпечити його техніко-технологічне оновлення, підвищення факторної продуктивності, конкурентоспроможність продукції галузі на внутрішньому та зовнішньому ринках, сталий розвиток аграрного сектора в цілому. За нашою оцінкою, коефіцієнт кореляції між інвестиціями та вартістю випуску в сільськогосподарських підприємствах дорівнював для періоду 2010–2019 рр. 0,960, що підтверджує тісний прямий зв'язок між обсягами виробництва в сільському господарстві та інвестиціями. Інвестиційна активність і в сільському господарстві є дуже чутливою до багатьох чинників: макроекономічних умов,

політичної стабільності, стану інституцій, розвитку інфраструктури, інноваційного потенціалу, прибутковості окремих виробництв і фінансових інструментів. Очікувані зміни у відносинах власності на такий важливий фактор сільськогосподарського виробництва, як земля, не можуть не впливати на інвестиційну динаміку в галузі. Дослідження тенденцій, чинників впливу, взаємозалежностей інвестування в сільському господарстві та земельної реформи створює необхідний науковий фундамент для прийняття обґрунтованих управлінських рішень як на мікро, так і на макрорівнях, прогнозування можливих змін у розвитку галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти інвестування в сільському господарстві розглянуто в працях багатьох науковців. Так, Ю. Лупенко, О. Захарчук [5], проаналізувавши статистичні дані за 2010–2017 рр., доводять, що капітальні інвестиції у виробництво сільськогосподарської продукції зростають високими темпами, інвестори віддають перевагу інвестиційно привабливому сільському господарству внаслідок його високої прибутковості. У їхньому дослідженні встановлено значні регіональні диспропорції в розподілі інвестицій у сільське господарство, та попри позитивну динаміку, темпи нарощення інвестиційного забезпечення ще не відповідають визначеній потребі сільського господарства в капітальних інвестиціях [5]. А. Калашніков, О. Гуторов запропонували систему показників оцінки інвестиційного забезпечення розвитку сільськогосподарських підприємств та методичних підхід до оцінювання впливу факторів на нього з урахуванням часового лагу [6; 7]. М. Кісіль обґрунтовано підкреслив, що «подальший розвиток аграрного сектора має здійснюватися на основі інвестицій, що зумовлює необхідність у проведенні їх постійних та системних досліджень» [8, с. 94].

У статті групи авторів [9] доводиться, що протягом 2013–2017 рр. внаслідок інвестування відбувалося реальне нагромадження капіталу в сільському господарстві України, що мало позитивний вплив на капіталоозброєність і продуктивність праці в галузі.

У публікаціях Т. Мацибори розкриваються основні тенденції розвитку інвестиційної діяльності в аграрному секторі у 2010–2018 рр., детально проаналізовано джерела її фінансування, проведено оцінку інвестиційної привабливості виробництва різних видів сільськогосподарської продукції та сільськогосподарського виробництва різних регіонів України [10–11]. Т. Мацибора доводить, що більш привабливим для інвесторів є виробництво продукції галузей рослинництва, серед якої зернові та олійні культури, значна частка яких експортується, також ягоди, плоди та виноград; найпривабливішим для інвесторів в Україні серед тваринницьких галузей є виробництво яєць [10]. Оцінка ж інвестиційного забезпечення сільськогосподарських підприємств різних регіонів України свідчить про значні регіональні диспропорції в розподілі капітальних інвестицій [11].

М. Швайко, Л. Гребенюк доводять, що в Україні інвестиційний клімат

залишається ще несприятливим, і визначають фактори, що зумовлюють його якість, до яких віднесли соціальні, інституційні, економічні, інтеграційні й техногенні. Але коло ключових інструментів поліпшення якості інвестиційного клімату України обмежили податковими, бюджетними, грошово-кредитними інструментами та інструментами валютного регулювання [12].

У публікації закордонних науковців С. Маарт-Нолк (S. Maart-Noelck) та О. Масшофф (O. Musshoff) проаналізовано інвестиційну поведінку фермерів і доводиться, що ні класична інвестиційна теорія, ні теорія реального опціону не пояснюють повністю прийняття фермерами рішень стосовно інвестування, які враховують досвід попереднього інвестування та очікувану цінність майбутніх активів [13]. Т. Скеваз (T. Skevas), Ф. Ву (F. Wu), З. Гуан (Z. Guan) визначили оптимальну траєкторію інвестування в капітальні активи та порівняли її із фактичним інвестуванням у голландських молочних фермах, що дало підстави стверджувати про надлишок інвестицій [14]. Але в цих дослідженнях не враховується вплив очікувань запровадження ринку землі на інвестиційні рішення та рівень інвестиційного забезпечення в нестабільній економіці в пореформений період.

О. Гудзь, П. Стецюк доводять, що специфікою економічного середовища діяльності вітчизняних підприємств є обмеженість власних фінансових ресурсів, низький рівень капіталізації банківської системи та дефіцит довгострокових кредитних ресурсів, що зумовлює необхідність трансформації системи управління фінансовими, у тому числі інвестиційними ресурсами, підприємств [15]. До дослідження окремих проблемних питань фінансових відносин за участі сільськогосподарських підприємств звернулася й інша група науковців, які обґрунтовують необхідність виділення коштів фінансової підтримки сільськогосподарським підприємствам і забезпечення контролю за цільовим використанням наданих коштів для активізації інвестування [16].

А. Михайлов акцентував увагу на використанні різних фінансових інструментів для формування інвестиційних ресурсів сільського господарства [17]. Зокрема, ним виявлено, що найбільшого поширення за останні роки серед внутрішніх фінансових інструментів отримали банківське кредитування, форвардні закупівлі, аграрні розписки та лізингові послуги. Але він підкреслює, що набір фінансових інструментів різниться залежно від розмірів сільськогосподарських підприємств, їх приналежності до агрохолдингів. Різницю в можливостях доступу та акумуляції інвестиційних ресурсів сільськогосподарських товаровиробників різних розмірів доводять й інші науковці [18; 19].

Значна увага була приділена в наукових публікаціях банківським кредитам як інвестиційним ресурсам для сільського господарства. Зокрема, у статті О. Рожко та інших дослідників проаналізовано роль банківського кредитування в інвестиційному забезпеченні сільського господарства та доводиться, що збільшення номінальних обсягів кредитування сільськогосподарських виробників після 2013 р. відбувалося внаслідок високих темпів інфляції та

зниження курсу національної валюти, у той час як реальні обсяги не мали помітної позитивної динаміки, також банківські кредити становили незначну частку в джерелах фінансування діяльності сільськогосподарських підприємств [20]. М. Коваленко, Т. Маренич, О. Накісько, М. Сікало акцентують увагу на гострому «грошовому голоді», який відчувають нині представники вітчизняного малого та середнього агробізнесу, та наголошують на важливості інвестування в модернізацію інфраструктури ринку зерна країни [21].

О. Криницька, О. Ніколюк, С. Плотницька та Ю. Левчук доводять доцільність інвестиційного забезпечення розвитку дієвого ринку землі в Україні на основі необхідності активізації іпотечних відносин [22]. Ю. Лупенко, А. Гуторов та О. Гуторов приділили увагу інвестиційному забезпеченню інтеграційних формувань у сільському господарстві в Україні [23]. О. Гафурова, В. Єрмоленко та І. Єрмоленко визначили низку економіко-правових проблем сільськогосподарського кредитування, пов'язаних із скороченням і декларативністю його державної підтримки [24]. М. Федішин, М. Марич, А. Абрамова доводять важливість кредитних чинників для зростання реального сектора в умовах економічної нестабільності [25]. О. Думанська приходить до висновку про погіршення якості кредитного портфеля українських аграріїв, у якому зростає питома вага короткострокових кредитів, та підкреслює значення банківського кредитування як важливого джерела фінансового забезпечення інноваційних процесів в АПК [26]. С. Мосс (C. Moss) та Д. Суг (D. Sug) оцінили вплив регулювання банків на вартість і доступність для сільськогосподарських виробників кредитів [27].

А. Блекмен (A. Blackman) підкреслює, що в країнах, які розвиваються, інвестори мають низку обмежень щодо інвестування в нові технології, які є навіть високоприбутковими й знижують коливання результатів діяльності в сільському господарстві [28]. Результати дослідження Дж. Чаваса (J. Chavas) доводять взаємозв'язок між тимчасовою невизначеністю й трансакційними витратами (зокрема, витратами на узгодження) та їх впливом на поведінку виробників і рішення щодо інвестування в сільському господарстві [29].

Багато науковців відзначають, що для потреб технічного переоснащення, реконструкції та розширення виробництва, нарощування випуску конкурентоспроможної продукції, реалізація якої призведе до зростання доходів і прибутку підприємства, власних джерел інвестицій сільгоспвиробників недостатньо [11; 21; 26; 30]. Збільшення обсягів і здешевлення банківського кредитування як джерела фінансових ресурсів для сільського господарства пов'язують із реформуванням відносин власності на землю, становленням ринку землі.

За визнанням Ц. Лермана, приватна власність на сільгоспугіддя є нормою ринкової економіки, а стимули, що нею створюються, є одним із факторів підвищення ефективності сільського господарства [31].

Відзначаючи істотні коливання річних обсягів інвестування в сільському господарстві, О. Ходаківська, О. Могильний вважають передчасними висновки

про те, що причиною цього є відсутність ринкового обігу земельних ділянок, і зазначають, що його відсутність не завадила залученню інвестиційних ресурсів вітчизняними компаніями шляхом публічного розміщення акцій на IPO на зарубіжних біржових майданчиках. Але науковці визнають значний потенціал кредитування під заставу земель сільськогосподарського призначення, який може становити майже 14 млрд грн. [30].

Л. Молдован обґрунтовує базові напрями формування інституціонально-правового середовища, спрямованого на запобігання розвитку в Україні олігархічно-латифундистської системи землекористування [32], та пропонує прийняти Закон України «Про Кодекс сталого агрогосподарювання» й обмежити збільшення власних банків земель діючих агропромислово-торгових компаній, а також поліпшити умови для розвитку селоутворюючих підприємств і фермерських господарств.

У працях західних науковців приділяється увага особливостям вже функціонуючого ринку землі та ціноутворення на фермерські земельні ділянки. Зокрема, Т. Бейкер (T. Baker), М. Боєхлі (M. Boehlje), М. Лангемейер (M. Langemeier) розглянули зв'язок між поточними цінами на земельні ділянки для фермерства та їх інвестиційною привабливістю [33]. Т. Куєте (T. Kuethe), Д. Оппендахл (D. Oppendahl) перевірили відповідність тенденцій формування вартості земельних ділянок адаптивним, раціональним та екстраполяційним очікуванням [34]. Ці дослідження є цінними для подальшого прогнозування інвестицій і підтвердження тісного зв'язку між доступністю й умовами кредитування інвестиційної діяльності в сільському господарстві та земельною реформою, але формування ринку землі в Україні перебуває ще лише на початковому етапі.

На модернізації державної аграрної політики при запровадженні такої її важливої складової частини, як обіг земель, наголошують П. Саблук, Ю. Лузан [35]. Необхідність комплексного законодавчого, організаційного та фінансового забезпечення ринкового обігу земель сільськогосподарського призначення, «закріплення необхідних стимулів й обмежень регулювання земельної власності, створення відповідних умов для розвитку сільських територій» підкреслюють М. Гладій, Ю. Лузан [36, с. 6].

Але нові виклики інституційних реформ, зміни в глобальному економічному просторі зумовлюють необхідність продовження наукових досліджень у напрямі уточнення динаміки інвестицій у сільське господарство та можливого впливу реформування земельних відносин на інвестування.

Мета статті. Метою статті є ідентифікація тенденцій і чинників інвестицій у сільському господарстві в Україні в період 2014–2019 рр. та впливу заходів земельної реформи із лібералізації обігу земель сільськогосподарського призначення на обсяги інвестування в сільському господарстві.

Гіпотеза дослідження заснована на виявленні особливостей динаміки інвестицій у сільське господарство в Україні, чинників впливу на обсяги інвестицій та перевірці очікувань щодо їх збільшення внаслідок поглиблення

земельної реформи.

У дослідженні використані такі методи, як логічні операції (аналіз, синтез, узагальнення, індукція, дедукція) – для визначення особливостей тенденцій в інвестуванні, індексний – для виявлення кількісних змін у номінальних і реальних обсягах інвестицій, чинниках впливу; трендовий аналіз – для визначення тенденцій змін і побудови функцій тренду інвестицій у різні періоди, факторний і кореляційний аналіз – для виявлення чинників і щільності зв'язку та залежностей обсягів інвестицій від них (прибутку, цін, ставки відсотка, державної підтримки); графічний – для візуальної презентації динаміки інвестицій.

Дослідження виконували на основі статистичних даних Державної служби статистики України, Національного банку України, звітності сільськогосподарських підприємств Харківської області та даних власних спостережень за 2014–2019 рр. (для розрахунку індексів окремих показників враховували дані за 2013 р., а окремих коефіцієнтів кореляції – за 2009–2019 рр.).

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз статистичних даних підтвердив, що протягом 2014–2018 рр. обсяги інвестицій у сільському господарстві в Україні щорічно збільшувалися (табл. 1).

Таблиця 1

**Капітальні інвестиції, чистий прибуток і вартість основних засобів
у сільському господарстві в Україні**

Показники	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.
Капітальні інвестиції у сільське господарство та мисливство, млн грн	18388	29310	49660	63401	65059	58555
Індекс капітальних інвестицій (до попереднього року), %	101	159	169	128	103	90
Чистий прибуток, млн грн	21413	101912	89816	68277	70462	90167
Основні засоби, млн грн	167283	205575	264859	335303	399526	В.д.

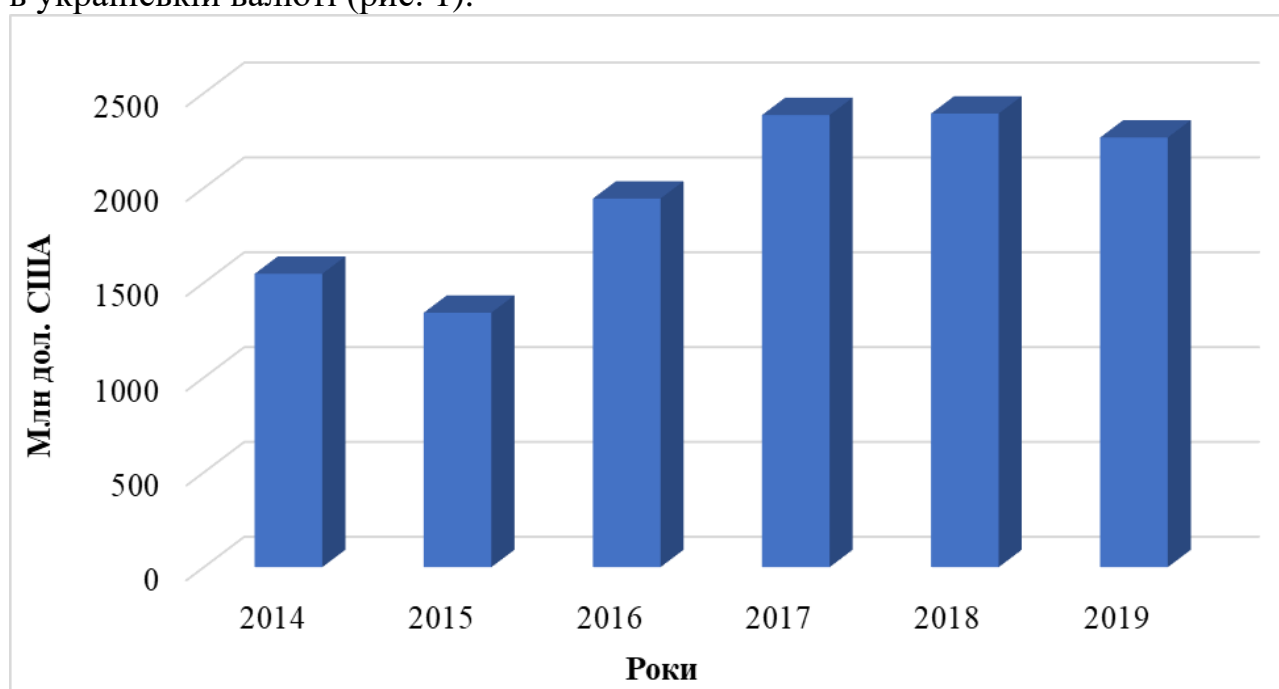
Джерело: дані Державної служби статистики України та розрахунки авторів [37; 38].

За шість років (2014–2019 рр.) у сільське господарство в Україні було інвестовано 284,4 млрд грн, у середньому за рік капітальні інвестиції становили 47,4 млрд грн. Такий річний обсяг інвестицій у національній валюті є значно більшим, ніж у попередні роки (2009–2013 рр.). Інвестиційна активність позитивно вплинула на вартість основних засобів у сільському господарстві, яка за 2014–2018 рр. збільшилася на 232,2 млрд грн (або у 2,4 раза). Але виключенням із тенденції зростання обсягів інвестування в сільському господарстві став 2019 р., коли річний обсяг інвестицій зменшився порівняно з попереднім роком на 10 %. Таке зменшення інвестицій відбулося за умов, коли в попередньому році сільськогосподарські підприємства одержали 70,5 млрд грн чистого прибутку, який був навіть на 3,2 % більшим за обсяг прибутку попереднього року.

Проведені нами розрахунки підтвердили, що річні обсяги інвестицій мали

тісну позитивну кореляцію з величиною прибутку сільськогосподарських підприємств. Зокрема, коефіцієнт кореляції між величинами прибутку сільськогосподарських підприємств та інвестиціями в сільське господарство в наступному році дорівнює для періоду 2013–2019 рр. 0,826 (на більшому часовому інтервалі 2008–2019 рр. цей коефіцієнт є ще вищим – 0,910). За 2014–2019 рр. сільськогосподарські підприємства одержали в цілому 442,0 млрд грн чистого прибутку, середнє річне значення суми прибутку дорівнювало 73,6 млрд грн. Фактично сума інвестицій за досліджуваний період становила 64,3 % одержаного прибутку сільськогосподарських підприємств.

Перерахування річних обсягів інвестицій у долари США доводить, що зростання інвестицій не було таким вражаючим, як оцінене на основі їх обсягів в українській валюті (рис. 1).

Рис. 1. Інвестиції в сільське господарство в Україні, млн дол. США

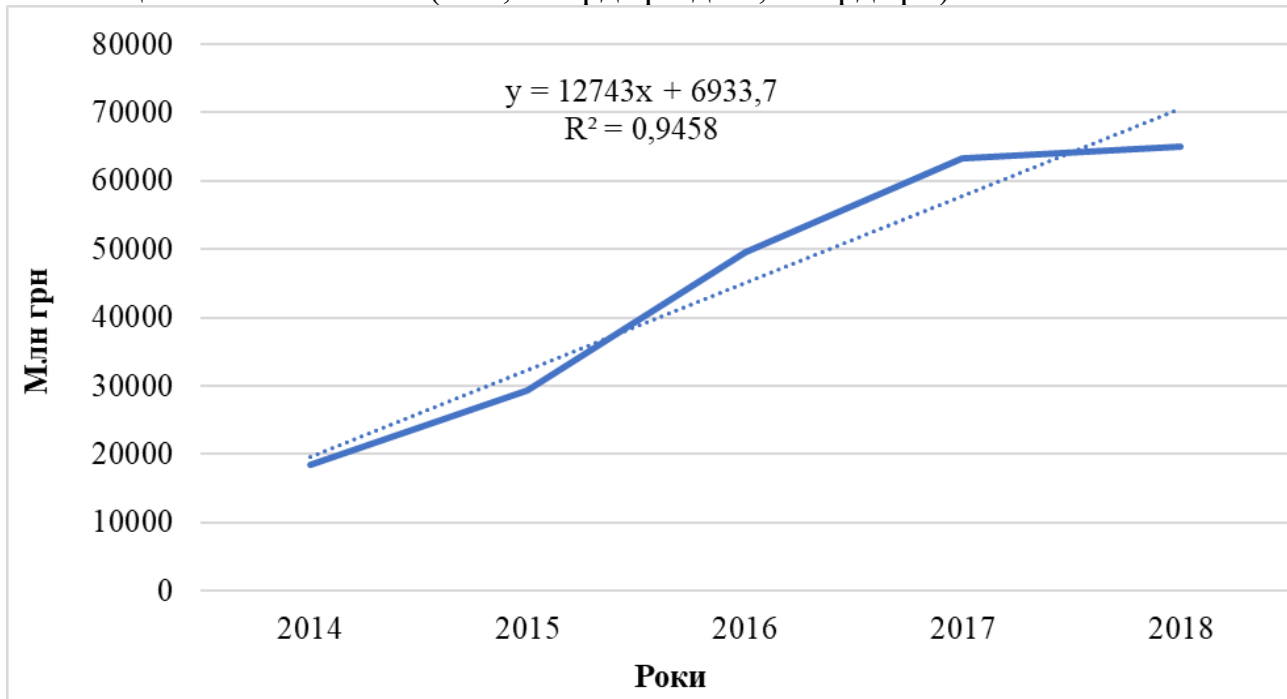
Джерело: побудовано на основі розрахунків авторів за даними Державної служби статистики України та Національного банку України [38; 39].

Зокрема, у 2015 р. величина інвестицій, оцінена в доларах США, зменшилася порівняно з попереднім роком на 13,3 %, у той час як в українській гривні зросла на 59 %, що пояснюється високою інфляцією в цей рік (індекс цін становив 143,3 %) та зниженням валютного курсу української гривні (з 11,9 грн/дол. США у 2014 р. до 21,8 грн/ дол. США у 2015 р.). Усього за шість років у сільське господарство було інвестовано 11,9 млрд дол. США. У середньому річний обсяг інвестицій становив майже 2 млрд дол. США. Найвищі обсяги інвестування спостерігалися у 2017 р. та 2018 р. – майже 2,4 млрд дол. США щорічно, до цих років рекордним за обсягами інвестування був 2008 р. – 3,2 млрд дол. США, та 2012 р. – 2,4 млрд дол. США.

Попри те, що прямі іноземні інвестиції (акціонерний капітал) у сільське господарство не були вагомими та становили 1,9 % від їх обсягу в економіку

України у 2017 р. та 3,2 % від інвестицій у сільське господарство, їх величина на 01.01.2019 р. також зменшилася. Прямі іноземні інвестиції дорівнювали 586,2 млн дол. США на 01.01.2017 р., 578,6 млн дол. США – на 01.01.2018 р., 451,9 млн дол. США – на 01.01.2019 р.) [37].

На рис. 2 і 3 наведено графіки тренду капітальних інвестицій за періоди 2014–2018 рр. та 2014–2019 рр., відповідно. Урахування змін в обсягах інвестування у 2019 р. зумовлює зменшення коефіцієнта щорічного приросту інвестицій майже на 30 % (з 12,7 млрд грн до 9,2 млрд грн).

Рис. 2. Динаміка капітальних інвестицій у сільське господарство в Україні за 2014–2018 рр., млн грн

Джерело: побудовано авторами на основі даних Державної служби статистики України [37; 38].

Функція тренду визначає загальну тенденцію зміни показників часового ряду. Функція тренду інвестицій за 2014–2018 рр. є такою:

$$I = 12743t + 6934, \text{ (коефіцієнт апроксимації } R^2 = 0,946),$$

де I – обсяг інвестицій у відповідному році, млн грн;

t – номер року в періоді.

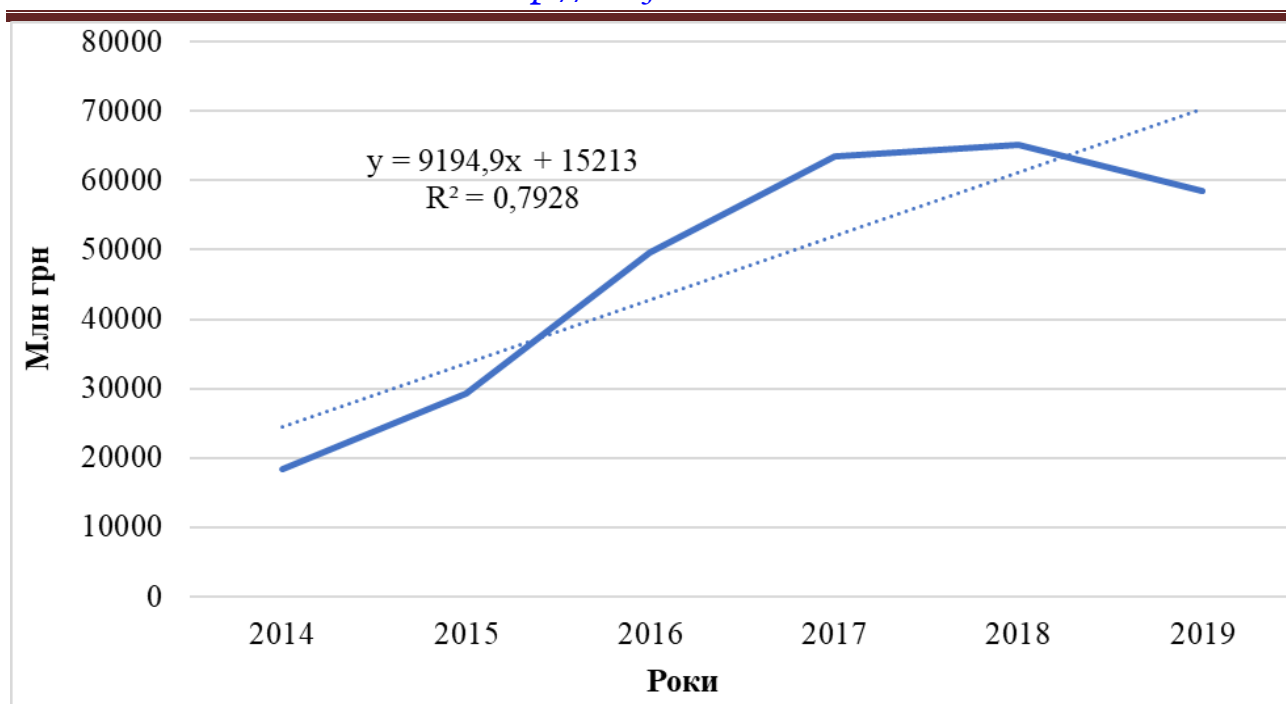
Для даних 2014–2019 рр. функція тренду капітальних інвестицій у сільське господарство в Україні є такою:

$$I = 9194,9t + 15213, \text{ (} R^2 = 0,793),$$

де I – обсяг інвестицій у відповідному році, млн грн.

t – номер року в періоді.

Зменшення коефіцієнта апроксимації для рівняння функції тренду для 2014–2019 рр. порівняно з його значенням для періоду 2014–2018 рр. засвідчує зростання відхилення обсягів інвестування у 2019 р. від попереднього тренду, чинником чого, припускаємо, стало зростання ступеня невизначеності щодо прав власності на землі сільськогосподарського призначення.

Рис. 3. Динаміка капітальних інвестицій в сільське господарство в Україні за 2014–2019 рр., млн грн

Джерело: побудовано авторами на основі даних Державної служби статистики України [37; 38].

Узагальнюючи обґрунтування впливу утвердження всіх прав приватної власності на землю на інвестиційну активність у сільському господарстві, відзначимо такі очікувані ефекти: по-перше, утвердження ефективного господаря-власника, зростання віддачі від використання земельних ресурсів і збільшення обсягів виробництва та доходів власників факторів аграрного виробництва; по-друге, створення передумов руху та ефективної алокації ресурсів, здійснення ринкових угод, у кінцевому результаті яких має відбуватися перехід прав власності до тих суб'єктів, для яких ці права мають найвищу цінність, і, отже, які мають використовувати ці ресурси з найбільшою віддачею; по-третє, сприяння раціоналізації міжчасового вибору способів використання ресурсів, забезпечення в результаті приватизації мотивів до довгострокового інвестування; по-четверте, збільшення рівня доступності кредитів для сільськогосподарських товаровиробників при наявності ліквідної застави.

Прийнятий наприкінці березня 2020 р. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обігу земель сільськогосподарського призначення» затвердив введення ринку землі в Україні з 1 липня 2021 р., та нову редакцію статей 130 та 131 Земельного кодексу України щодо набуття права власності на земельні ділянки сільськогосподарського призначення. Зрозуміло, ще передчасно оцінювати зміни в інвестуванні внаслідок ухвалення цього Закону, але на основі аналізу динаміки інвестицій і факторів впливу на них можемо констатувати, що очікування його прийняття не сприяли нарощенню інвестицій у сільське

господарство. Ураховуючи обмеження фінансових ресурсів сільськогосподарських виробників і необхідність фінансування заходів із формування земельного банку, припускаємо, що зміни інституційного поля землекористування не сприятимуть збільшенню інвестицій у придбання й модернізацію техніки, обладнання, будівництво капітальних споруд у перші роки після запровадження ринкового обігу земель сільськогосподарського призначення.

Лауреат Нобелівської премії Р. Коуз, досліджуючи вплив інституційного середовища на ефективність розміщення ресурсів, довів теорему, у якій стверджується, «якщо права власності чітко визначені й трансакційні витрати дорівнюють нулю, то розміщення ресурсів буде ефективним незалежно від змін у розподілі прав власності» [40]. Наслідком із цієї теореми є висновок, що у випадку нечіткої та неповної специфікації прав власності на ресурси не забезпечені умови для їх ефективної алокації, та зміни в розподілі прав власності не гарантують ефективного розміщення та використання ресурсів. У законодавчій базі України ще не повністю конкретизовані такі права власності стосовно земель сільськогосподарського призначення, як право суверена, право на безпеку; заборона на використання у спосіб, що зашкоджує навколишньому середовищу; право на відповідальність; право на остаточний характер. Таким чином, без чіткого визначення всіх прав власності на землі сільськогосподарського призначення відміна мораторію на їх продаж не є достатньою умовою підвищення ефективності їх використання та формування оптимальної траєкторії інвестування в сільському господарстві. Для позитивного впливу реформування земельних відносин на активізацію інвестування та підвищення продуктивності в сільському господарстві необхідними є організаційно-правові заходи із специфікації всього набору прав власності на землю, формування та розвитку інститутів ринку землі, підтримки розвитку інноваційного потенціалу аграрного виробництва.

На думку О. Ходаківської та О. Могильного, аритмічна динаміка капітальних інвестицій у сільському господарстві тісно корелює із ціновою кон'юнктурою на глобальних сировинних ринках [30]. Ми перевірили зв'язок між обсягом інвестицій та індексом цін на світовому агропродовольчому ринку, який скорегували на індекс вартості української гривні по відношенню до долара США. Між цими показниками коефіцієнт кореляції становив 0,875, що засвідчує доволі щільний кореляційний зв'язок між ними. Проте, у 2019 р. рівень цін агропродовольчої продукції на світовому ринку майже не змінився [41], а українська гривня навіть зміцніла в цьому році. Отже, відносно стабільна цінова ситуація на світовому ринку у 2019 р. не пояснює істотного скорочення інвестицій у сільське господарство в цьому році.

За 2014–2019 рр. ціни на сільськогосподарську продукцію на внутрішньому ринку підвищилися у 2,36 раза, та на матеріально-технічні ресурси, що споживаються в сільському господарстві, ціни зросли у 2,57 раза (табл. 2). Це засвідчує, що за 2014–2019 рр. проблема диспаритету цін не

загострювалася для сільськогосподарських товаровиробників.

Таблиця 2

**Індекси цін, експорт агропродовольчої продукції та чистий прибуток
сільськогосподарських підприємств в Україні**

Показники	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.
Індекс цін сільгосппродукції, %	124,3	154,5	109,0	111,5	109,3	92,4
Індекс цін на матеріально-технічні ресурси промислового походження, %	120,0	145,6	104,2	124,6	115,9	98,4
Індекс споживчих цін, %	112,1	148,7	113,9	114,4	110,9	107,9
Індекс цін агропродовольчої продукції на світовому ринку	95,8	81,0	98,7	106,6	98,0	99,1
Експорт, млрд дол. США	16,7	14,6	15,3	17,8	18,6	22,1

Джерело: дані Державної служби статистики України та ФАО [37; 38; 41].

Індекс паритету цін (співвідношення індексу цін на продукцію сільського господарства та відповідного індексу цін на матеріально-технічні ресурси промислового походження) за п'ять років дорівнює 0,92, тобто відносне збільшення цін на матеріально-технічні ресурси було на 8 % вищим, ніж на продукцію сільського господарства (по відношенню до 2013 р.).

У 2019 р. рівень цін на сільськогосподарську продукцію зменшився на 7,6 %, та одночасно спостерігається й зменшення обсягу інвестицій у 2019 р. Розрахунок коефіцієнта кореляції між індексами цін на сільськогосподарську продукцію та інвестиціями (0,51) підтверджує наявність середньої щільності зв'язку між цими показниками, але таке зниження цін на внутрішньому ринку при одночасному зниженні цін і на матеріально-технічні ресурси також не пояснює повною мірою зменшення обсягу інвестицій у 2019 р.

Істотний вплив на процеси інвестування здійснюють макроекономічні умови. Але позитивна динаміка інвестицій в економіці України в цілому (табл. 3), зокрема, збільшення річних обсягів інвестування у 2019 р., дає підстави для висновку щодо дії специфічних факторів на зменшення інвестицій у сільському господарстві в цей рік.

Непослідовність і нестабільність у державній підтримці сільськогосподарських виробників в Україні зумовили зменшення її впливу на обсяги інвестицій у галузі в останнє десятиріччя. При цьому в досліджуваному періоді простежується зв'язок середньої щільності між запланованими видатками Державного бюджету на сільське господарство та капітальними інвестиціями (коефіцієнт кореляції дорівнює 0,625). У 2019 р. видатки Державного бюджету на сільське господарство були навіть на 14,8 % більшими від їх обсягу у 2018 р., також у 2019 р. був більшим й обсяг капітальних інвестицій у сільське господарство за рахунок коштів Державного та місцевих бюджетів порівняно з 2018 р. (264,3 та 116,5 млн грн відповідно [37]), що не пояснює зменшення обсягу інвестицій у сільське господарство у 2019 р. внаслідок змін у державній підтримці.

Важливим чинником інвестування в сільському господарстві в досліджуваному періоді стало формування прибутку в галузі і як джерела

інвестицій, і як орієнтира для інвесторів, які шукають прибуткові сфери для вкладення капіталів.

Таблиця 3

**Капітальні інвестиції в економіці України та заплановані видатки
Державного бюджету України на сільське господарство**

Показники	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.
Капітальні інвестиції млн грн	219420	273116	359216	448462	578726	623980
Річний індекс капітальних інвестицій, %	87,8	124,5	131,5	124,8	129,0	107,8
Видатки Державного бюджету на сільське господарство, млн грн	6349	2189	2112	9442	12076	13858

Джерело: дані Державної служби статистики України, законодавства України та розрахунки авторів [37; 42].

Проведене нами вибіркове обстеження діяльності сільськогосподарських підприємств стосовно користування кредитами комерційних банків показало, що середнє значення коефіцієнта концентрації позикового капіталу (відношення вартості короткострокових і довгострокових зобов'язань перед банками до пасивів) дорівнювало лише 0,126 та варіювало від 0 та до 0,484. Основним джерелом фінансового забезпечення господарської діяльності сільськогосподарських підприємств були власні кошти, які за питомою вагою у фінансовому забезпеченні господарської діяльності підприємств є значними (майже 88 %), проте недостатніми для фінансування інноваційного оновлення галузі. Але за нестабільності макроекономічних умов, дорожнечі кредитів сільськогосподарські підприємства віддають переваги власним коштам у джерелах фінансування капітальних інвестицій. Структура пасивів сільськогосподарських підприємств засвідчує абсолютно та відносно низьку порівняно з рівнем в економіці в цілому частку довгострокових зобов'язань, у той час як частка власного капіталу майже у два рази перевищує її значення для підприємств в економіці в цілому (табл. 4).

Ставки банківського відсотка, під який одержували кредити сільськогосподарські підприємства, за нашою оцінкою на основі даних Національного банку України [38], перевищували їх рівень для підприємств в економіці в середньому на 3,0 в. п. (18,2 % проти 15,2 %) у 2014–2019 рр. Більш сприятливі умови кредитування мали б збільшити осяг інвестицій у сільському господарстві, цей висновок підтверджує значення коефіцієнта кореляції між ставкою відсотка та річними обсягами капітальних інвестицій, яке, за нашими розрахунками, дорівнює для періоду 2014–2019 рр. -0,880. Проте у 2019 р. відбулося зменшення обсягу капітальних інвестицій за рахунок кредитів банків та інших позик до 5030,3 млн грн (8,6 % від загального обсягу інвестицій) з 8377,4 млн грн (12,9 % від загального обсягу інвестицій) у 2018 р. [39].

Із запровадження ринку землі пов'язують очікування щодо збільшення обсягів банківського кредитування та зниження його вартості за наявності в сільськогосподарських виробників ліквідної застави [11; 30]. Оцінки щодо впливу цього чинника на обсяги інвестування робити передчасно, але після

адаптації сільськогосподарських виробників переважно на джерела фінансування за рахунок власних коштів, їх швидкої переорієнтації на кредитні ресурси очікувати не варто.

Таблиця 4

Структура пасивів балансу підприємств в Україні, на кінець року, %

Рік	Власний капітал	Довгострокові зобов'язання	Поточні зобов'язання та забезпечення
В економіці			
2014	24,7	22,7	52,6
2015	28,3	20,7	51,0
2016	24,5	17,0	58,5
2017	24,7	17,4	57,9
2018	24,9	16,2	58,9
У сільському, лісовому та рибному господарстві			
2014	42,0	16,1	41,9
2015	40,0	9,9	49,9
2016	27,1	4,0	71,9
2017	47,9	6,5	45,0
2018	49,1	8,4	42,0

Джерело: дані Державної служби статистики України [43].

Одним із дієвих механізмів доступності кредитів для сільськогосподарських товаровиробників уже в сучасних умовах мало б стати здешевлення аграрного страхування та його розповсюдження. У випадку страхування ризику сільськогосподарського виробництва та кредитування знижуються за рахунок інститутів страхового ринку. Але в Україні, як доводять Н. Шибаєва, Т. Бабан, рівень проникнення страхування є значно нижчим у порівнянні з розвинутими країнами, як загалом по страховому ринку, так і в сегменті страхування сільськогосподарської продукції, про що свідчить аналіз показника рівня проникнення страхування (РПС), який для галузі рослинництва, як галузі сільського господарства, найбільш охопленої агрострахуванням, становив лише 0,1 %, у той час як середнє значення РПС у ЄС становить 7,4 % [44]. Запровадження сучасних технологій аграрного ризик-менеджменту сприяло б підвищенню інвестиційної привабливості аграрного виробництва.

Пандемія 2020 р. негативно вплинула та впливатиме на темпи економічного зростання країн, зовнішню торгівлю, інвестиційну активність. Втім, сільське господарство є галуззю, яка повільніше за інші входить в кризу, зберігаючи потенціал зростання, у той час, коли інші галузі переживають спад. Попит на сільськогосподарську продукцію залишається відносно стабільним, а прибуток виробників буде залежати від відносної динаміки цін, умов конкуренції на світовому ринку агропродовольчої продукції. За умов низьких цін на енергоносії високо ймовірним є збереження прибутковості сільськогосподарського виробництва та власних інвестиційних ресурсів сільськогосподарських товаровиробників. До того ж, аграрне виробництво

розглядається як приваблива сфера і для інших інвесторів, особливо в умовах нестабільності світових валют. Проте істотні загрози для майбутніх інвестицій у сільське господарство в Україні створює неврегульованість прав власності на землю та низький рівень їх захисту. Таким чином, прозорість земельної реформи, повнота нормативної специфікації всіх прав власності на землю та ефективність їх захисту виступатимуть важливими чинниками інвестування в сільському господарстві в Україні, тривалості лагу впливу поглиблення земельної реформи із запровадження ринку землі на обсяги інвестицій.

Висновки. Отже, незважаючи на слабкість інвестиційної активності у світовому господарстві після глобальної фінансової у 2013–2018 рр., в Україні в сільському господарстві спостерігався тренд збільшення інвестицій та відбувалося нагромадження капіталу. Основними чинниками, що здійснювали вплив на процеси інвестування в сільському господарстві в Україні, як показав наш аналіз, були прибутковість сільськогосподарського виробництва, динаміка цін на сільськогосподарську продукцію та рівня диспаритету цін, експортна орієнтація виробництва та сприятлива для експортерів динаміка курсу національної валюти. Чисельні агроінновації, які стали доступними в цей період, також стимулювали інвестиційну активність у сільському господарстві. Висока вартість кредитних коштів спричинила зменшення ресурсів для інвестування, переорієнтацію сільськогосподарських виробників на власні джерела інвестицій, та навіть при зниженні ставки кредитування майже на 4 в. п. за досліджуваний період основним джерелом інвестицій залишилися власні кошти виробників.

Із запровадженням ринку земель сільськогосподарського призначення пов'язується підвищення інвестиційної привабливості аграрного сектора, збільшення інвестицій у сільськогосподарське виробництво та обсягів його кредитування. Однак, як показало проведене дослідження, за рік до прийняття змін до законодавчих актів щодо ринкового обігу земель відбулося зменшення інвестицій у сільському господарстві в Україні, яке не можна пояснити наслідком впливу на інвестиції визначених чинників. Досвід України підтвердив зменшення інвестицій в умовах інституційних змін. Саме очікування інвесторів змін у законодавстві щодо відміни мораторію на продаж земель мали негативний вплив на динаміку інвестицій в аграрне виробництво в Україні. Більш того, до тих пір, поки не буде розроблена правова база із чітким визначенням усіх прав власності на землю, поки не утвердиться довіра до державних інституцій їхнього захисту, поки поведінка учасників земельного ринку не стане прозорою, розраховувати на істотний позитивний ефект щодо збільшення інвестування в сільське господарство внаслідок відміни мораторію на продаж земель найближчим часом не доводиться. Також у перші роки функціонування ринку земель суб'єкти аграрного бізнесу вимушені будуть спрямовувати інвестиційні ресурси на придбання земельних ділянок та оформлення транзакцій із ними, що одночасно зменшить інвестиції в придбання сільськогосподарських машин та обладнання, будівництво

приміщень і споруд, науково-дослідні розробки.

Для забезпечення зменшення лагу між проведенням земельної реформи та збільшенням інвестування в сільськогосподарське виробництво, його техніко-технологічне оновлення важливим виступає здійснення комплексу правових, економічних, технічних й організаційних заходів, що забезпечать якісне реформування земельних відносин; подолання корупції та припинення аграрного рейдерства. Для підвищення інвестиційної привабливості аграрного виробництва поетапне завершення земельної реформи має супроводжуватися взаємоузгодженими інституційними та структурними реформами, скоординованими стимулюючими заходами з розвитку інноваційного потенціалу аграрного виробництва.

У перспективних дослідженнях слід обґрунтувати складники організаційно-правового й організаційно-економічного механізмів земельної реформи та інститутів ринку землі, які б сприяли скороченню лагу між поглибленням земельної реформи та очікуваним ефектом зростання інвестицій.

Список використаних джерел

1. Transforming our world: the 2030 agenda for sustainable development. Document of the United Nations General Assembly. URL: http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/70/L.1&Lang=E.
2. Food and agriculture. Driving actions across 2030 agenda for sustainable Development. Rome: FAO, 2017. 40 p.
3. The state of food and agriculture. Investing in agriculture for a better future. Rome: FAO, 2012. 182 p.
4. Global productivity. Trend, drivers, and policies / ed. A. Dieppe. World Bank Publications, The World Bank Group, Washington, DC: World Bank, 2020. 460 p. URL: https://www.worldbank.org/en/research/publication/global-productivity?cid=ECR_E_NewsletterWeekly_EN_EXT&deliveryName=DM71770.
5. Лупенко Ю. В., Захарчук О. В. Інвестиційне забезпечення інноваційного розвитку сільського господарства України. *Економіка АПК*. 2018. № 11. С. 9–18. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201811009>.
6. Гуторов О. І., Калашніков А. О. Теоретичні засади інвестиційного забезпечення розвитку сільськогосподарських підприємств. Харків: ХНАУ, 2014. 43 с.
7. Калашніков А. О. Теоретико-методичні та практичні засади інвестиційного забезпечення розвитку аграрного сектора. Харків: ФОП Панов А.М., 2016. 171 с.
8. Кісіль М. І. Наукові дослідження інвестиційних проблем в аграрному секторі економіки. *Економіка АПК*. 2016. № 6. С. 84–96.
9. Onegina V., Megits N., Antoshchenkova V., Boblovskyi O. Outcome of capital investment on labor productivity in agriculture sector of Ukraine. *Journal of Eastern European and Central Asian Research (JEECAR)*. 2020. Vol. 7. No. 1. Pp. 12–25. <https://doi.org/10.15549/jeecar.v7i1.355>.
10. Мацибора Т. В. Оцінка інвестиційної привабливості продукції

сільськогосподарських підприємств. *Економіка АПК*. 2019. № 1. С. 50–55. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201901050>.

11. Мацибора Т. В. Інвестиційне забезпечення розвитку сільськогосподарських підприємств. *Економіка АПК*. 2019. № 2. С. 66–72. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201902066>.

12. Швайко М. Л., Гребенюк Н. О. Сучасні фінансово-кредитні інструменти впливу на інвестиційний клімат України. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2020. Т. 1. № 32. С. 414–423. <https://doi.org/10.18371/v1i32.2900>.

13. Maart-Noelck Syster C., Mushhoff O. Investing today or tomorrow? An experimental approach to farmers' decision behavior. *Journal of Agricultural Economics*. 2013. Vol. 64. Is. 2. Pp. 295–318. <https://doi.org/10.1111/j.1477-9552.2012.00371.x>.

14. Skevas T., Wu F., Guan Z. Farm capital investment and deviations from the optimal path. *Journal of Agricultural Economic*. 2018. Vol. 69. Is. 2. Pp. 561–577. <https://doi.org/10.1111/1477-9552.12252>.

15. Гудзь О. Є., Стецюк П. А. Концептуальні засади формування системи управління фінансовими ресурсами підприємств. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2020. Т. 1. № 32. С. 330–340. <https://doi.org/10.18371/v1i32.2892>.

16. Artemenko O., Potapenko L., Braichenko S., Varunts L., Hmyria V. Current situation of agricultural enterprises financing in Ukraine: economic and legal analysis. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. 2019. Vol. 2. No 29. Pp. 90–100. <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v2i29.172366>.

17. Михайлов А. М. Фінансові інструменти формування інвестиційних ресурсів в аграрному секторі національної економіки в умовах глобалізаційних викликів. *Економіка АПК*. 2019. № 3. С. 52–60. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201903052>.

18. Swinnen J. F. M. Reforms, globalization and endogenous agricultural structures. *Agricultural Economics*. 2009. Vol. 40. Is. S1. Pp. 719–732. <https://doi.org/10.1111/j.1574-0862.2009.00410.x>.

19. Graubner M., Ostapchuk I., Gagalyuk T. Agroholdings and land rental markets: a spatial competition perspective. *European Review of Agricultural Economics*. 2020. jbaa018. <https://doi.org/10.1093/eurrag/jbaa018>.

20. Rozhko O. D., Marenych T. H., Onegina V. M., Belyayeva L. A., Maliy O. G. Bank credit in financial provision of agricultural enterprises. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. Vol. 4. No. 31. Pp. 41–51. <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v4i31.190787>.

21. Коваленко М. М., Маренич Т. Г., Накісько О. В., Сікало М. В. Вдосконалення впливу держави на фінансово-кредитне забезпечення розвитку ринку зерна в Україні. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2019. Т. 1. № 28. С. 362–372. <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v1i28.161756>.

22. Криницька О. О., Ніколюк О. В., Плотницька С. І., Левчук Ю. С. Інвестиційне забезпечення розвитку ринку землі в Україні на основі активізації іпотечних відносин. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2019. Т. 2. № 29. С. 169–177. <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v2i29.172304>.
23. Лупенко Ю. О., Гуторов А. О., Гуторов О. І. Інвестиційне забезпечення розвитку інтеграційних відносин в аграрному секторі економіки України. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2018. Т. 4. № 27. С. 381–389. <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v4i27.154221>.
24. Гафурова О. В., Єрмоленко В. М., Єрмоленко І. М. Кредитування сільськогосподарських товаровиробників: економіко-правові проблеми. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2018. Т. 4. № 27. С. 14–21. <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v4i27.153967>.
25. Федішин М. П., Марич М. Г., Абрамова А. С. Вплив кредитууючих чинників на стан розвитку реального сектора економіки в умовах економічної нестабільності. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2018. Т. 2. № 25. С. 366–374. <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v2i25.136561>.
26. Думанська І. Ю. Банківське кредитування в системі фінансового забезпечення інноваційного процесу АПК. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2018. Т. 2. № 25. С. 17–26. <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v2i25.135975>.
27. Moss C. B., Sug D. *American Journal of Agricultural Economics*. 2020. Vol. 102. Is. 2. Pp. 713–726. <https://doi.org/10.1002/ajae.12074>.
28. Blackman A. Why don't lenders finance high-return technological change in developing-country agriculture? *American Journal of Agricultural Economics*. 2001. Vol. 83. Is. 4. Pp. 1024–1035. <https://doi.org/10.1111/0002-9092.00227>.
29. Chavas J. P. Production and investment decisions under sunk cost and temporal uncertainty. *American Journal of Agricultural Economics*. 1994. Vol. 76. Is. 1. Pp. 114–127. <https://doi.org/10.2307/1243926>.
30. Ходаківська О. В., Могильний О. М. Неоліберальні підходи до формування моделі ринкового обігу земель: завищені очікування та реальність. *Економіка АПК*. 2019. № 9. С. 6–17. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201909006>.
31. Лерман Ц. Десять лет земельных реформ: какие уроки Россия может извлечь из мирового опыта. *Вопросы экономики*. 2001. № 8. С. 102–117.
32. Молдаван Л. В. Глобалізаційна трансформація землекористування: наслідки та способи їх запобігання. *Економіка АПК*. 2020. № 6. С. 6–18. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202006006>.
33. Baker T. G., Boehlje M. D., Langemeier M. R. Farmland: is it currently priced as an attractive investment? *American Journal of Agricultural Economics*. 2014. Vol. 96. Is. 5. Pp. 1321–1333. <https://doi.org/10.1093/ajae/aau037>.

34. Kuethe T.H., Oppedahl D. Agricultural bankers' farmland price expectations. *European Review of Agricultural Economics*. 2020. <https://doi.org/10.1093/erae/jbaa017>.
35. Саблук П. Т., Лузан Ю. Я. Аграрна політика та чинники її реалізації. *Економіка АПК*. 2019. № 10. С. 6–17. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201910006>.
36. Гладій М. В., Лузан Ю. Я. Земельна реформа: сучасні проблеми і шляхи вирішення. *Економіка АПК*. 2020. № 2. С. 6–18. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202002006>.
37. Офіційний сайт Державної служби статистики України. Статистична інформація. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
38. Сільське господарство України за 2019 рік: статистичний щорічник. Київ: Державна служба статистики України, 2020. 230 с.
39. Офіційний сайт Національного банку України. Статистика Національного банку України. URL: <http://www.bank.gov.ua>.
40. Coase R. The problem of social cost. *Journal of Law and Economics*. 1960. Vol. 3. Pp. 1–44. <https://doi.org/10.1086/466560>.
41. Official site of FAO. FAO Food Price Index. URL: <http://www.fao.org/worldfoodsituation/foodpricesindex/en>.
42. Офіційний сайт Верховної Ради України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/index>.
43. Діяльність суб'єктів господарювання: статистичний збірник / за ред. М. Кузнецової. Київ: Державна служба статистики України, 2019. 154 с.
44. Шибасєва Н., Бабан Т. Інституалізація агрострахування в Україні: чинники впливу та вектори розвитку. *Agricultural and Resource Economics*. 2020. Vol. 6. No. 2. Pp. 174–190. URL: <https://are-journal.com>.

References

1. General Assembly United Nations (2015), Transforming our world: the 2030 agenda for sustainable development. Document of the United Nations General Assembly, available at: http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/70/L.1&Lang=E.
2. FAO (2017), Food and agriculture. Driving actions across 2030 agenda for sustainable Development. FAO, Rome, Italy.
3. FAO (2012), The State of food and agriculture. Investing in agriculture for a better future. FAO, Rome, Italy.
4. Dieppe, A. ed. (2020), Global Productivity. Trend, Drivers, and Policies. World Bank Publications, The World Bank Group, Washington, USA, available at: https://www.worldbank.org/en/research/publication/global-productivity?cid=ECR_E_NewsletterWeekly_EN_EXT&deliveryName=DM71770.
5. Lupenko, Yu. O. and Zakharchuk, O. V. (2018), Investment provision of innovative development of Ukrainian agriculture. *Ekonomika APK*, no. 11, pp. 9–18. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201811009>.

6. Gutorov, O. I. and Kalashnikov, A. O. (2014), *Teoretychni zasady investytsiinoho zabezpechennia rozvytku silskohospodarskykh pidpryiemstv* [Theoretical foundations of investment provision of development of agricultural enterprises], KhNAU, Kharkiv, Ukraine.

7. Kalashnikov, A. O. (2016), *Teoretyko-metodychni ta praktychni zasady investytsiinoho zabezpechennia rozvytku ahrarnoho sektora* [Theoretical, methodological and practical foundations of investment provision of development of agricultural sector], FOP Panov A. M., Kharkiv, Ukraine.

8. Kisil, M. I. (2016), Scientific research of investment problems within the agrarian sector of economy. *Ekonomika APK*, no. 6, pp. 84–96.

9. Onegina, V., Megits, N., Antoshchenkova, V. and Boblovskyi, O. (2020), Outcome of capital investment on labor productivity in agriculture sector of Ukraine. *Journal of Eastern European and Central Asian Research (JEECAR)*, vol. 7, no. 1, pp. 12–25. <https://doi.org/10.15549/jeecar.v7i1.355>.

10. Matsybora, T. V. (2019), Evaluation of investment attractiveness of agricultural product of enterprises. *Ekonomika APK*, no. 1, pp. 50–55. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201901050>.

11. Matsybora, T. V. (2019), Investment maintenance for agricultural enterprises development. *Ekonomika APK*, no. 2, pp. 66–72. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201902066>.

12. Shvayko, M. L. and Grebeniuk, N. O. (2020), Current crediting instruments influencing investment climate in Ukraine. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*, vol. 1, no. 32, pp. 414–423. <https://doi.org/10.18371/v1i32.2900>.

13. Maart-Noelck Syster, C. and Mushhoff, O. (2013), Investing today or tomorrow? An experimental approach to farmers' decision behavior. *Journal of Agricultural Economics*, vol. 64, is. 2, pp. 295–318. <https://doi.org/10.1111/j.1477-9552.2012.00371.x>.

14. Skevas, T., Wu, F. and Guan, Z. (2018), Farm capital investment and deviations from the optimal path. *Journal of Agricultural Economic*, vol. 69, is. 2, pp. 561–577. <https://doi.org/10.1111/1477-9552.12252>.

15. Gudz, O. Ye. and Stetsiuk, P. A. (2020), Conceptual principles for the funding of financial resources management systems of enterprises. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*, vol. 1, no. 32, pp. 330–340. <https://doi.org/10.18371/v1i32.2892>.

16. Artemenko, O., Potapenko, L., Braichenko, S., Varunts, L. and Hmyria, V. (2019), Current situation of agricultural enterprises financing in Ukraine: economic and legal analysis. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*, vol. 2, no. 29, pp. 90–100. <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v2i29.172366>.

17. Mykhailov, A. M. (2019), Financial instruments for investment resource formation in the agricultural sector of the national economy in terms of globalization challenges. *Ekonomika APK*, no. 3, pp. 52–60. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201903052>.

18. Swinnen, J. F. M. (2009), Reforms, globalization and endogenous agricultural structures. *Agricultural Economics*, vol. 40, is. S1 40, pp. 719–732. <https://doi.org/10.1111/j.1574-0862.2009.00410.x>.

19. Graubner, M., Ostapchuk, I. and Gagalyuk, T. (2020), Agrohholdings and land rental markets: a spatial competition perspective. *European Review of Agricultural Economics*. jbaa018. <https://doi.org/10.1093/eurrag/jbaa018>.

20. Rozhko, O. D., Marenych, T. H., Onegina, V. M., Belyayeva, L. A. and Maliy, O. G. (2019), Bank credit in financial provision of agricultural enterprises. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*, vol. 4, no. 31, pp. 41–51. <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v4i31.190787>.

21. Kovalenko, M. M., Marenych, T. H., Nakisko, O. V. and Sikalo, M. V. (2019), Improvement of state influence of financial and credit support for development of grain market of Ukraine. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*, vol. 1, no. 28, pp. 362–372. <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v1i28.161756>.

22. Krynytska, O. O., Nikoliuk, O. V., Plotnytska, S. I. and Levchyk, Y. S. (2019), The investment provision of earth market development in Ukraine based on the mortgage relations activation. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*, vol. 2, no. 29, pp. 169–177. <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v2i29.172304>.

23. Lupenko, Yu. O. Gutorov, A. O. and Gutorov, O. I. (2018), Investment ensuring for development of integration relations in the agricultural sector of Ukrainian economy. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*, vol. 4, no. 27, pp. 381–389. <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v4i27.154221>.

24. Hafurova, O. V., Yermolenko, V. M. and Yermolenko, I. M. (2018), Crediting to agricultural commodity producers: economic and legal problems. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*, vol. 4, no. 27, pp. 14–21. <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v4i27.153967>.

25. Fedyshyn, M. F., Marich, M. G. and Abramova, A. S. (2018), The influence of credit factors on the development of the real economic sector in the conditions of economic instability. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*, vol. 2, no. 25, pp. 366–374. <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v2i25.136561>.

26. Dumanska, I. Y. (2018), Banking lending in the system of financial providing innovative process of AIC. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*, vol. 2, no. 25, pp. 17–26. <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v2i25.135975>.

27. Moss, C. B. and Sug, D. H. (2020), Effect of compliance cost on supply of bank credit to agriculture: a differential approach. *American Journal of Agricultural Economics*, vol. 102, is. 2, pp. 713–726. <https://doi.org/10.1002/ajae.12074>

28. Blackman, A. (2001), Why don't lenders finance high-return technological change in developing-country agriculture? *American Journal of Agricultural Economics*, vol. 83, is. 4, pp. 1024–1035. <https://doi.org/10.1111/0002-9092.00227>.

29. Chavas, J. P. (1994), Production and investment decisions under sunk cost and temporal uncertainty. *American Journal of Agricultural Economics*, vol. 76, is. 1, pp. 114–127. <https://doi.org/10.2307/1243926>.
30. Khodakivska, O. V. and Mohylnyi, O. M. (2019), Neoliberal approaches to forming a market model of land circulation: inflated expectations and reality. *Ekonomika APK*, no. 9, pp. 6–17. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201909006>.
31. Lerman, C. (2001), Ten years of land reforms: what lessons can Russia get from world experience. *Questions of Economics*, vol. 8, pp. 102–117.
32. Moldavan, L. V. (2020), Globalization of land use transformation: consequences and ways to prevent them. *Ekonomika APK*, no. 6, pp. 6–18. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202006006>.
33. Baker, T. G., Boehlje, M. D. and Langemeier, M. R. (2014), Farmland: is it currently priced as an attractive investment? *American Journal of Agricultural Economics*, vol. 96, is. 5, pp. 1321–1333. <https://doi.org/10.1093/ajae/aau037>.
34. Kuethe, T. H. and Oppedahl, D. (2020), Agricultural bankers' farmland price expectations. *European Review of Agricultural Economics*. <https://doi.org/10.1093/erae/jbaa017>.
35. Sabluk, P. T. and Luzan, Yu. Ya. (2019), Agrarian policy and factors of its implementation. *Ekonomika APK*, no. 10, pp. 6–17. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201910006>.
36. Hladii, M. V. and Luzan, Yu. Ya. (2020), Land reform: current problems and solution. *Ekonomika APK*, no. 2, pp. 6–18. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202002006>.
37. State Statistical Service of Ukraine (2020), Statistical Information, available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
38. State Statistical Service of Ukraine (2020), *Sil's'ke hospodarstvo Ukrainy 2019. Statystychnyj zbirnyk* [Agriculture of Ukraine 2019. Statistical yearbook], State Statistics Service of Ukraine, Kyiv, Ukraine.
39. National Bank of Ukraine (2020), Statistics of the National Bank of Ukraine, available at: <http://www.bank.gov.ua>.
40. Coase, R. (1960), The Problem of Social Cost. *Journal of Law and Economics*, vol. 3, pp. 1–44. <https://doi.org/10.1086/466560>.
41. FAO (2020), FAO Food Price Index, available at: <http://www.fao.org/worldfoodsituation/foodpricesindex/en>.
42. The Verkhovna Rada of Ukraine (2020), The Legislation of Ukraine, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/index>.
43. State Statistical Service of Ukraine (2020), *Diialnist sub'iektiv hospodariuvannia. Statystychnyi zbirnyk* [Activity of Business Entities. Statistical yearbook]. State Statistics Service of Ukraine, Kyiv, Ukraine.
44. Shibaeva, N. and Baban, T. (2020), Institutionalization of agricultural insurance in Ukraine: impact factors and vectors of development. *Agricultural and Resource Economics*, vol. 6, no. 2, pp. 174–190, available at: <https://are-journal.com>.

How to cite this article? Як цитувати цю статтю?

Стиль – ДСТУ:

Онегіна В., Вітковський Ю. Інвестиції та земельна реформа в сільському господарстві в Україні. *Agricultural and Resource Economics*. 2020. Vol. 6. No. 4. Pp. 187–210. URL: <https://are-journal.com>.

Style – Harvard:

Onegina, V. and Vitkovskyi, Yu. (2020), Investments and land reform in agriculture of Ukraine. *Agricultural and Resource Economics*, vol. 6, no. 4, pp. 187–210, available at: <https://are-journal.com>.